

pričljivo razložil zgodovinske izsledke. — Posebej glede tretjega dela Jalenove trilogije naj omenim, da je resničen vrh vse zgodbe, kajti tu se mu je nabralo še največ resnične epske snovi, hkrati pa je sklep terjal razrešitev nekaterih visečih napetosti. Tako je dejanje še dokaj razgibano in strnjeno, kar sem posebno občutno pogrešal v prejšnjih dveh delih. Večja epska sila in napetost sta tako pglavitni odliki Vrha, glede zgradbe, jezika in sloga pa mi ni treba spremenjati mnenja. Zdi se mi namreč kvarno in neprijetno, če pisatelj s tako izrazitim poetičnim slogom zaide v maniro in iskanost, ki niti ni stvari v prid. — Kot sklepno misel ob oceni Jalenovih Bobrov naj mirno zapišem priznanje, da bi se najbrž nobenemu drugemu našemu pisatelju ne posrečilo prikazati koliščarjev tako živih in polnih, kakor jih je opisal Jalen. Bobri pomenjajo zaradi idilike, poezije, sedanje poante in hkrati intuitivnega uživetja v davnino precejšno razširitev Jalenovega umetniškega področja ter obogatitev njegove fabulistične sposobnosti. Nikakor pa ne kažejo niti v globino niti v izbrušenost niti v pisateljsko polno ustreznost. V literaturi bo še slej ko prej več veljal njegov Ovčar Marko, več Trop brez zvoncev, največ pa še nekatere izvrstne novele iz Previsov (Mlaji). Z Bobri je pokazal svojevrstno spretnost, v prihodnje pa si ga želimo spet umetniško polnejšega v ustreznijšem elementu, kjer se mu ne bo treba zgolj mehanično in težaško izčrpavati. Janko Moder.

Vinko Beličič: **Molitev na gori**. Ljubljana 1943. Samozaložba. Strani 197.

S to povestjo, ki je njegov prvi obširnejši tekst, se nam je predstavil Beličič, ki smo ga poznali doslej predvsem le kot lirika in prevajalca, tudi kot izrazit katoliški pisatelj. Skušal je v nji obdelati morda najbolešnejši problem sodobnega človeka, erotiko. »Molitev na gori« je povest greha in očiščenja, kot ga v svoji ljubezni doživljata dva mlada izobraženca: akademik in poznejši profesor Janko Petrušič ter njegova izvoljenka, tudi študentka, Mojca Mihelakova. Kot tak je Beličič po daljšem razdobju spet prvi pisatelj pri nas, ki mu antiteza: milost — greh pomeni živo realnost, ki človeku ni le vir razpoloženja in čustvovanja, kot so to ob koncu prejšnjega stoletja razumevali nekateri novoromantiki, marveč odločilna oblikovalna sila vse osebnosti.

Povest se dogaja v treh obdobjih: 1924. — 1931/32. — 1939/40. leta, kar je navsezadnje brez pomena, kajti vsa zgodba je v resnici zajeta v neko idilično brezčasnost; važnejše se mi zdi njeno krajevno ozadje, ki ga tvorijo Ljubljana, tiha poezija Novega mesta in samotna belokranjska vasica Otavice, ki je nekak bistveni element te povesti in je kot tako kar dobro zadeto. S toplimi, morda celo prenežnimi barvami riše pisatelj to tiho sožitje dveh src, ki hrepenita, polna pesmi, v skupno usodo; toda za vso to zasanjanostjo preži »nevidni« demon telesnosti, ki ju v trenutku slabosti bridko ogoljufa za obetano srečo, nakar ju, vsa osramočena, vrže na samotno pot pokore, od koder se vrneta, po trpljenju izčiščena, šele po petnajstih letih. Zelo obzirno je opisan ta delikatni prizor: »... drobni svareči glas v srcu, tišji in slabotnejši — nato vse zbledi in umolkne in se umiri, kakor se nežna zelena setev stisne k tlom, preden zavihra čeznjo neurje in toča.« Misel na vest in kratka primera, pa je povedal vse tisto, o čemer bi se naturalist razpisoval do ogabnih podrobnosti. Sploh pomeni to izrazito duhovno pojmovanje erotike, katere središče je vest, morda najznačilnejši odklon od naturalizma, ki je prikazoval le igro čutov in je vsakršno etično vrednotenje teh problemov namenoma zavračal kot blodnjo. Toda ne življenje ne umetnost ne moreta za daljšo dobo prezreti teh odločitev, kajti sleherni materializem se prej ali slej nad človekom kruto maščuje. Kadar pa se vsa družba oprime materializma kot razodetja in evangelija, postane človeštvo bridko prizadeta priča apokaliptičnih potresov, kot jih doživljamo danes. Kdor pa je preživel noči, polne strahot, kakršnim je vprav naturalistična umetnost prva utirala pota, bo vesel vsake, še tako skromne idealistične potrditve življenja, kot jo predstavlja tudi ta knjiga. Vsaj jaz vidim v tej etični afirmaciji kljub pomanjkljivostim, ki jih povest ima, vendarle njeno odločno pozitivnost. Škoda, da

je ta potrditev življenjsko prepričevalna le v prvem delu, dočim je v drugem psihologijo zamenjala teza, dokler se končno v tretjem delu vsa zgodba ne zaključi v literarno močni zakonski idili.

Temu je vzrok umetniško zgrešena podoba glavnega junaka Petrušiča, ki je prikazana bistveno drugače, kot si je to želel pisatelj, in ki je v primeri z oznako njegove soigralke Mojce znatno medlejša in neenotnejša. Mojca je sama po sebi zanimivo dekle, ki skuša pod vplivom stroge etičnosti, v kateri je bila vzgojena, poiskati vsemu svojemu ravnanju tako obliko, ki bo izraz nje same, torej polna notranje iskrenosti. Prav tako iskrena je tudi v odnosu do fanta, čeprav še ni povsem prebolela razočaranja prve ljubezni. Dejanje, ki ga je zagrešila v trenutni spozabi, jo sprva še močneje naveže nanj; ko pa se je začne ta iz sramu izogibati, začuti, da je bila ponižana in izdana, kar je njej zadosten razlog za ločitev, četudi se zaveda, da svoje ljubezni ne bo več pozabila. Temu motivu se pozneje pridruži še kesanje in misel na pokoro, zaradi česar je vsaka vrnitev v prvotno, že tudi nekoliko problematično nespornost nemogoča. Čisto drugačna pa je ta zadeva pri Petrušiču, ki je kljub vsem naporom, s katerimi ga hoče pisatelj prikazati kot neko zrelo, dognano osebnost, vendarle še močno nezrel in, kar je še hujše, tudi neprebujen in brezčuten; kajti v letih, ko je duša polna vprašanj in življenje sama skrivnost, ki te neprenehoma vabi in mami, da krožiš kot orel nad lastnimi brezni, misli ta idilik le na službo in ženitev. Povsem naravno bi človek sklepal, da bo ob prvi priložnosti poskusil svojo srečo drugje, posebno še zato, ker ga k temu sili njegov ranjen ponos; vendar pa še po sedmih letih zavrne Majdino roko, torej dekle, ki ima vse pogoje, da bi mu bila dobra žena, ker je nenadoma postal razočaran ljubezenski entuziast, ki se mora po pisateljevi zahtevi še osem let pokoriti za svoj greh. Dočim je n. pr. v »Razdrtih mostovih«, povesti Julije Bračičeve, Veronikina odpoved popolnoma naravna in psihološko dovolj utemeljena, si pri Beličiču stojita življenje in teza v nepremostljivem nasprotju, kar zelo zmanjšuje umetniško vrednost povesti in načenen vprašanje o pisateljevi volji in moči. Sploh bi bil moral spričo skopega zunanjega dogajanja, ki meji že na idilo, zavestneje poseči v globino in prikazati notranjo dramo svojih oseb; a prav tu je njegova tvornost najbolj odpovedala, zato je moral poglobljenost nadomestiti s poetičnostjo. Zato je tudi Petrušič, ki bi moral biti sočutje vzbujajoč tragični junak, ostal le čudaški profesor, čigar trma psihološko ni umestna. Pisatelj je prikazal le njegov vnani prerez, v skrite prepaše duše pa mu ni posvetil. V notranjosti tega ljubezenskega brodolomca živita prav za prav dva človeka: prvi, ki je kot nalašč ustvarjen za rodbinsko srečo, dober sin in skrben vzgojitelj, človek, ki z vsem bitjem kriči po kaki Majdi; in ta je izraz njegove prave narave; ter drugi, ki mora zaradi teze, ki je le diktat pisateljeve miselnosti, bežati pred družbo in živeti v mučni duševni razklanosti, kakršne še v mladosti ni poznal. Pisatelj, ki bi premostil ta razkol, bi utegnil ustvariti zanimivo psihološko povest krivde in kazni, ki bi vplivala že z izvirnostjo motiva, dočim je Beličič obtičal na sredi pota.

Ob strani tega glavnega dejanja pa je prikazal sliko belokranjske vasi, sredi katere je postavil Petrušičevo mater, lik, ki se zdi, kot da ga je pisatelj narisal le tako mimogrede, pa je vendar ves živ in preprost, mnogo resničnejši kot Janko in Mojca, katera je skušal osvetliti od vseh strani. Kako prirodna je ta žena, ki sprejme sina, kadar koli pride na počitnice, leto za letom z istim značilnim vzklikom: »Si prišel? No, dobro!« Kako življenjski je tudi opis njene smrti! Morda najboljše poglavje vse knjige. Tu je pisatelj zajel kos resničnega življenja, ki te osvaja samo po sebi že s sugestijo lastne pristnosti, medtem ko si je moral pri psiholoških orisih zaljubljene dvojice pomagati včasih s kaj nerodnimi osvetljavami. Kaj nam pove n. pr. takale označba: »Mojca ni bila dekle, kakršnih je velika večina. — Bila je nenavadna ženska in je to tudi vedela?« Notranji plastiki junaka gotovo ne služi tudi naslednje Petrušičevo razglabljanje: »Ali je težnja trpečega moškega po ženski milini nekaj splošnega? se je spraševal dalje. Ali je to tisto, kar je Goethe nazval das Ewig-Weibliche?« Življenje vasi je postavil v okvir lepih prirodnih

opisov, ki so poleg očitne etične volje, kakršna preveva to delo, vsekakor največja odlika povesti. So to drobne, intimne risbe, sicer kaj preproste in nežne, ki pa te presenečajo z nekim svojskim lirizmom. To pisateljevo opajanje s prirodo spominja na Jalna, kateremu je podoben tudi po svoji idilični naravi, le da je tišji in subtilnejši. Značilne pa se mi zde za Beličiča nekatere primere, ki po svoje poudarjajo miselnost, iz katere je povest zrasla. Taki so n. pr. stavki: »Vonjave cvetja in novega listja so bile ko hvalnice Bogu, ki daje soncu luč in toplino, pošilja dež in vetru pušča prostost, a semenom daje vzkliti, rasti in roditi. — Binkoštna nedelja je zasijala čista, topla in pojoča, kakor bi sam sveti Duh prinesel poleg darov milosti, moči in vere vso prelestno omamo junijskega dne.« Take predstave, ki se v knjigi pogosto ponavljajo, se povsem organsko včlenjujejo v celotni značaj Beličičevega stila.

Dvoje: podoba matere in sveži naravni opisi, mi priča, da je Beličič vendarle resničen, meškovo nežen umetnik, a si mora poiskati le pravo snov, pa bo prišla do izraza tudi vsa njegova intimna narava. Avg. Žavbi.

Julija Bračič: Razdrti mostovi. Povest. Ljubljana 1943. Založila Nova založba. Str. 178.

Pisateljica, ki stopa s to povestjo prvič pred nas, je preprosto kmečko dekle, pa si je znala kljub temu priboriti mesto v slovenski književnosti. Delo, ki je zraslo iz takih svojskih osnov kakor to, zasluži pozornost že zategadelj, ker nam utegne poleg zgolj estetskih kvalitet nuditi še zanimiv dokument o življenju preprostega človeka, ker ostane pisateljem, ki so obiskovali vsakovrstne šole ter se pri tem nehote nekoliko pomeščanili, zmerom kolikor toliko prikrito. Kajti vprav pisatelji, ki so prišli iz nižin, so v svojih delih po navadi oblikovali docela nove motive ter tako osvajali književnosti še sveža območja stvarnosti in bili na ta način vsaj snovno vedno zanimivi in izvirni.

Teh upov nam povest, ki ima, kot vse kaže, tudi precej avtobiografskih potez, ni povsem izpolnila; to pa zato, ker njeno težišče ni toliko v epičnem realizmu, ampak ima ves svoj poudarek v etični zaostritvi. Pisateljica je skušala v nji prikazati zmagovito moč ljubezni, kako vodi njeno junakinjo od erotične zavzetosti, ki je polna sanj, preko tegob zapuščenosti v katarzo odpovedi. Zato je osredotočila vse dogajanje okrog Veronike in tvorijo ostale osebe, ki nastopajo v knjigi, kakor tudi vse okolje, le nekaj okvir za sliko glavne junakinje; vendar pa je vprav s to zasnovo dala povesti tisti notranji vzgon, ki ga pogrešajo vse njene predhodnice po raznih dekliških listih, ker se po večini izgubljajo v sentimentalnosti, namreč dramatičnost, ki je polna resnične tragedije. Vse delo raste iz izrazito dramskega osnutka in bi vzlic nedognanosti nekaterih oseb s svojo toplo človečnostjo precej vplivalo tudi na odru.

V treh duhovno zaostrenih in kompozicijsko dovolj sorazmernih delih se razpleta zgodba Veronikine ljubezni do Florijana. Prvi del nas postavi pod zeleni Boč, v valovito štajersko pokrajino, med gozdove in vinograde, med samotne koče in romarske podružnice. Tu se Veronika, najstarejša hči pijanca-vdovca in obenem mati štirim nedoraslim otrokom, na nezatni krpi zemlje kljub veliki pridnosti bojuje z bedo, hkrati pa njene misli neprenehoma vasujejo pri Florijanu, sinu s sosedne kmetije, ko je pravkar nastopil službo policijskega stražnika v Ljubljani. Vse to dogajanje pa prepletajo podobe letnih časov, kmečkega dela, zabav in praznovanj, pa tudi bede in borbe za kruh. Sliko zaključuje Veronikin odhod, ko se ob zopetni očetovi ženitvi napoti v mesto in spotoma še zavrne bogatega snubca, čeprav že sluti Florijanovo nezvestobo. — Drugi del, ki se godi v Ljubljani, ni toliko povest služkinje kot pretresljiva slika zapuščenosti, ki je polna tesnob, katere doživlja Veronika, odkar je dognala resničnost svojih slutenj. Ta poglavja bi lahko označili kot povest o tragiki duše, ki jo je zajel obup; vendar pa vprav s preveliko ponotranjenostjo vplivajo ponekod le kot nekake psihološke skice in v primeri s prejšnjimi nikakor ne predstavljajo prave epične polnosti. Pisateljica je tu vse zunanje dogajanje občutno skrčila in ga podaja le v posameznih izsekih, ki pod uglajeno površino odstirajo obupno dušno praznoto.